Mònica M. Boix Giménez
Màster de Cultures Medievals. Codicologia. Juny 2013
Universitat de Barcelona

Jacobus de Voragine, *Vitae Sanctorum*
ms. 713 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB).

El manuscrit 713 té com a títol *Vitae Sanctorum en català*, i pertany a Fra Jacobus de Voragine, d'acord amb el catàleg de sala[1] de Francisco Miquel Rosell. En aquest mateix catàleg s'indica que la penúltima signatura (J. 491) remetria aquest exemplar a la Biblioteca del convent de Sant Josep, Carmelitans Descalços, de Barcelona. Josefina Mateu Ibars a *Los manuscritos de los siglos X a XIV de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona*, remet a la mateixa procedència[2].

Els Carmelitans són un orde amb origen en un grup d'ermitans establerts a mitjan del segle XIII al mont Carmel. La regla fou redactada cap a 1209 per Albert Avogardo, patriarca llatí de Jerusalem, i confirmada per Honori III el 1226. Prenent l'exemple del profeta Elies, qui va viure al mont Carmel, duien una vida estrictament eremítica, de gran austeritat i contemplativa. El 1562, a partir de la reforma impulsada per Teresa d'Àvila i Juan de la Cruz, l'orde es va dividir en els carmelitans descalços i els carmelitans calçats, que van mantenir l'antiga observança[3]. El convent barceloní dels Carmelitans Descalços sota protecció i títol de Sant Josep es va fundar el 25 de gener de 1586 a la Rambla, però no va ser fins al 3 d'octubre de 1593 que va es va traslladar al temple definitiu. Aquest convent ocupava bona part de l'àrea actual del mercat de Sant Josep, més conegut amb el nom de Boqueria. El convent es va cremar el 25 de juliol de 1835 i poc després va haver de ser enderrocat[4].

És difícil de determinar com va arribar aquest exemplar a la BUB. La pèrdua, destrucció o dispersió de les biblioteques eclesiàstiques va ser una conseqüència directa de les desamortitzacions que va patir Espanya al segle XIX. La desamortització, que no va ser homogènia a tot el territori espanyol, tenia com a finalitat desvincular les terres o les possessions, que no podien ser ni venudes ni alienades, dels seus posseïdors mitjançant un seguit de disposicions legislatives. Tot i que les desamortitzacions també van afectar els municipis i la noblesa, l'Església es va veure notablement més afectada per la gran quantitat de béns que havia aconseguit acumular al llarg de la història[5].

Entre els béns que aplegava l'Església, s'hi trobaven les biblioteques de convents i monestirs, molts de dels quals acumulaven una important quantitat de llibres. Molts d'aquests llibres van desaparèixer, d'altres es van vendre a qui millor els va pagar i d'altres es van fer malbé davant la inoperància de l'Administració que no va saber com gestionar el patrimoni bibliogràfic[6]. Tot allò que es va poder salvar d'aquestes biblioteques es va reunir en l'edifici que havia estat el convent dels Caputxins. El 1847 es va ordenar que el Rector de la Universitat es fes càrrec del fons bibliogràfic provinent de monestirs i convents, però no va ser fins al 1880 que es va traslladar tot aquest fons a la Universitat de Barcelona[7]. El ms. 1522 de la BUB, *Borrador de Inventario de los libros y demás, recogido de los Conventos de la Provincia de Barcelona, después de su supresión en 1835*, quantifica els llibres que van arribar a la BUB provinents de molts convents; no és una relació de títols, sinó que s'hi anota el total de llibres que va

1 Francisco Miquel Rosell, *Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, Madrid, Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1958-1969, tom II, p. 221.
2 Josefina Mateu Ibars, *Los manuscritos de los siglos X a XIV de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona*, Barcelona, s.n., 1969, p. 109
3 Enciclopedia Catalana on line: http://www.enciclopedia.cat/ [consulta: 13/06/13]
4 Cfr. Cayetano Barraquer i Roviralta, *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*,Barcelona, Altés y Alabart, 1906, tom I, p. 441-442
5 Cfr. Francisco Martí Gilabet, *La desarmotización española*, Madrid, Rialp, 2003, p. 9 i 13.
6 *Ibidem*, p. 109-111.
7 M. Josepa Arnall i Juan, *Los Manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos),* T.D., BUB, 1975, volum I, p. 138-139.

aportar-hi cada convent de la província de Barcelona. A la plana número 5 comença l'anotació dels llibres del convent de San Josep de Barcelona: total 8562 llibres.

Es conserven tres índexs del convent de Sant Josep a la BUB: els mss. 1359, 1360 i 1361.

Consultat el ms. 1361 de la BUB, que porta per títol *Indice de los libros, por los nombres de los autores, de la Biblioteca de los Carmelitas Descalzos, de Barcelona*, al f. 894v apareix relacionat l'autor Voragine:

Voragine, Fra Jacobus	Serm^{on} de Beata Maria Virgine	..... J 647
Idem	Vidas de S^{tos}, en catalan	..... D 244
	Las mismas vidas tambien en catalan, pero M. SS[8]	..... J
Idem	Sermones de Santos	..... H 70
Idem	Legenda Sanctorum	..... M 782

En aquest *Indice* sembla que hi ha dues vides de sants en català, la referenciada amb D 244 i la J (sense número) que es distingeixen entre elles per la indicació en majúscules *M. SS*. El fet que a l'*Indice* aparegui la *Vitae Sanctorum* en català sota el topogràfic *J* i que la referència J 491 es pugui llegir a la coberta del manuscrit, n'ha afavorit els dubtes sobre la procedència: el convent de Sant Josep, Carmelitans Descalços, de Barcelona. Tot i això, ni Francisco Miquel Rosell ni Josefina Mateu Ibars confirmen aquest supòsit. M. Josepa Arnall i Juan a la Tesi Doctoral, *Los Manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos)* descriu el sistema de classificació de la Biblioteca del convent de Sant Josep: els llibres eren ordenats per mides de manera que els més grans ocupaven les prestatgeries inferiors i com més petit era el llibre més amunt es trobava. La signatura consistia en una lletra i un número, i alguns d'aquests manuscrits estaven senyalats am els lletres *M. S.*, que indicaven un manuscrit. El manuscrit ms. 713 de la BUB, que té com a títol *Flos Sanctorum en català*, estaria, doncs, inscrit al catàleg de la Biblioteca de Sant Josep (ms. 1361 de la BUB) amb una *J* i sota la especificació *M.SS* (manuscrit); però no és possible esvair el dubte que suposa el número *491* que completa la signatura *J 491*. Per aquesta raó l'origen és especulació.

Els altres dos índexs procedents del mateix convent no esmenten les *Vitae Sanctorum* en català: el ms. 1359, *Indice de los autores y de sus respectivas obras, que existen en la Biblioteca del Convento de San José, C. D., de la ciudad de Barcelona,* només referencia la *Legenda Sanctorum* com a m. 782; i el ms. 1360, *Indice de los autores y sus respectivas obras, que existen en la biblioteca de Carmelitas Descalzos de San José, de Barcelona [tomo I],* està incomplet: el f. 104 està solt, a causa d'haver estats arrencats els quaderns següents[9].

Ubicació actual: Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB)

Signatures:
Signatura: ms. 713
Olim: 21-2-18 en llapis vermell a l'interior de la tapa anterior i en tinta negra centrada al llom; V en tinta negra, a la part inferior del llom; J 491, en tinta negra a la coberta anterior angle dret superior; X.2.16 | 4.29, en tinta negre al mig de la coberta anterior.
A la tapa posterior, centrat a la part superior, apareix el número 365.

Les antigues signatures 2-2-18 i 21-2-19 que apareixen al catàleg de sala són incorrectes.

8 La indicació *Las mismas vidas también en catalan, pero M.SS*, apareix inserida entre els altres dos títols, en lletra més petita.
9 Francisco Miquel Rosell, *op. cit.,* tom III, p. 446.

Títols a Ms:
a la coberta anterior, en tinta, apareix el títol *Ms del siglo 13*; a la part superior del llom: *Voragine | Flos sanctor. | en | catala*.
El títol, *Flos Sanctorum en catala*, també està escrit per una mà posterior al centre del marge superior del f. 1r.

Dades de còpia:
no hi consten. Tot i això el catàleg de sala el data al segle XIV

Colofó:
Ffinito libro sit la*us* gl*oria christo* | A.M.E.N. (sense data)

Material:
pergamí per als bifolis exterior i interior dels quaderns. Paper per a la resta de bifolis.

Format: *in folio*

Relligadura:
no és possible determinar-ne l'època.

Conservació:
les cobertes són de pergamí sense reutilitzar però estan deteriorades; la tapa posterior ha estat reforçada amb un tros de paper escrit del segle XVII[10]**.** Les guardes inicials estan descosides. Es poden veure les costures i l'interior del llom.
Hi ha forats causats per corcs, especialment prop del centre dels plecs, i taques d'humitat i brutícia.

Mides:

	alt	ample	lloc
Relligadura	300 mm	230 mm	tapa anterior
Full	285 mm	212 mm	f. 2
Caixa	205 mm	157 mm	f. 2
Caixa	202 mm	162 mm	f. 114r
Columnes	205 mm	75 mm	f. 2ra
Columnes	202 mm	70 mm	f. 114ra
Columnes	202 mm	75 mm	f. 114rb
Intercolumnes	205 mm	12 mm	f. 2r
Intercolumnes	202 mm	15 mm	f. 114r

10 Josefina Mateu Ibars; M. Dolores Mateu Ibars, *Colectánea paleográfica de la Corona de Aragón: siglos IX-XVIII*, Barcelona, PUB, 1991, làmina 362, datada el 1631. La lletra que apareix en aquest tros de paper escrit de la tapa es semblant a la lletra d'aquesta làmina, sobretot les lletres *p, a* i *j* majúscules i la *g* minúscula; també guarda semblances amb la part central de la làmina 364 datada el 1632.

Distribució de la pàgina:

	nombre	lloc
columnes	2	a tot el manuscrit
línies	48	f. 2rb
línies	37	f. 114rb
línies	39	f. 36vb
línies	41	f. 17rb
línies	47	f. 114ra

Detall de la foliació:
II + 1-285 + VIII ff.
Numeració a llapis dels folis no contemporània del manuscrit; tampoc és contemporània la numeració en xifres romanes llegible a partir del foli xxxiiij, que va ser tallada pel relligador. En alguns folis es veu encara la signatura original dels quaderns.

Col·lació:

1(16) 2(18) 3-14(16) 15(18) 16-17(10) 18(1)

Quadern	N. folis	Sign.	posició (ff.)	centre plec	Reclam
1	16	[ai, aii, aiij, aiiij, av, avj, avij] aviij	1-16	8/8	pobol alegre es lo pobol
2	18	no s'en conserven	17-34	9/9	per aq*ue*stes man*er*es
3	16	cj, cij, ciij, [ciiij, cv, cvj, cvij, cviij]	35-50	8/8	ffabia fo cuitada
4	16	[dj, dij, diij], diiij, [dv, dvj], dvij, dviij	51-66	8/8	en stiu p*er* so que la noable
5	16	no s'en conserven	67-82	8/8	en tays sobiran p*er*sicador [sic]
6	16	[fj], fij, [fiij, fiiij, fv, fvj, fvij], fviij	83-98	8/8	ffer graties p*er* so cor Rialme*n*t
7	16	no s'en conserven	99-114	8/8	martiri E conselador
8	16	no s'en conserven	115-130	8/8	Els home*n*s fisels
9	16	no s'en conserven	131-146	8/8	q*ua*nt lenfant vesech
10	16	no s'en conserven	147-162	8/8	q*ua*nt el fo vengut
11	16	no s'en conserven	163-178	8/8	Co fos feita p*er*secutio
12	16	no s'en conserven	179-194	8/8	tech p*er*pitual [sic] ausime*n*t
13	16	no s'en conserven	195-210	8/8	Per que sant Ambrosi li mana
14	16	nj, nij, niij, niiij, nv, nvj], nv[ij], [nviij]	211-226	8/8	Homes seliuaren *contra* ell
15	18	no s'en conserven	227-244	9/9	yades mes co el veses te*m*ps
16	20	no s'en conserven	245-264	10/10	p*er* la qual ha disputat
17	20	no s'en conserven	265-284	10/10	donades a paubres
18	1	no s'en conserven	285	1	--

El text finalitza al foli 285vb. Els 8 folis finals, sense numerar, són de guardes.

Filigranes i lloc:
De filigranes, de les quals es mostra un exemple als annexos juntament amb la correspondència al catàleg Briquet, n'hi ha dos models: un carro per al text del manuscrit, segons el tipus 70 de Briquet[11], que

11 Charles M. Briquet, *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier,dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600,* Hildesheim, Olms,

situaria el text al primer quart del segle XV; una columna amb una creu al damunt per a les guardes anteriors, segons el tipus 4361 de Briquet[12], datada aproximadament cap a la segona meitat del segle XV. La datació del manuscrit a partir de la recopilació de filigranes de Charles M. Briquet és posterior a la datació que en fa el catàleg de sala, per la qual cosa cal pensar que les filigranes del manuscrit ja existien amb anterioritat al seu catàleg.

Una tercera filigrana, una lletra *B* per a les guardes finals, a l'últim quadern, no està referenciada a cap catàleg.

Decoració:
rúbriques i calderons en vermell. La primera caplletra del manuscrit (f. 1ra) ocupa 10 línies, és de color vermell i blau treballada amb decoració florejada vermella i lila. La resta de caplletres del manuscrit, vermelles amb decoració lila, estan menys guarnides i ocupen un espai d'entre 3 i 4 línies.

En vermell es remarca la paraula *miracle* al llarg del tot el text.

Altres dades:
Pauta: sí (tipus Derolez, 43), però sense pautes per a les línies d'escriptura. Les principals línies de justificació, tant verticals com horitzontals, arriben fins a l'extrem del foli.
Materials de la pauta: punta seca per al pergamí i punta de plom per al paper.
Perforacions: sí, visibles a prop dels marges superiors, assenyalant les línies verticals (p. e. f. 234)
Reclams: molt visibles; en posició horitzontal, centrats i decorats amb un traç vermell.
Primera línia escrita o en blanc?: La vora de la caixa d'escriptura serveix com a guia d'escriptura per a la primera línia de text.

Altres obres al volum:
Cap altra

Bibliografia emprada:

ARNALL I JUAN, M. Josepa, *Los Manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos)*, T.D., BUB, 1975.

Borrador de Inventario de los libros y demás, recogido de los Conventos de la Provincia de Barcelona, después de su supresión en 1835, ms 1522 de la BUB.

BRIQUET, Charles. M., *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600,* Hildesheim, Olms, 1977. Versió on line: http://www.labo.net/briquet/ [data de consulta: 15/06/13]

Gran Enciclopedia Catalana, Barcelona, Enciclopèdia catalana, 1970-2001. Versió on line: http://www.enciclopedia.cat/ [consulta: 13/06/13]

Indice de los autores y de sus respectivas obras que existen en la Biblioteca del Convento de San José de la ciudad de Barcelona, ms. 1359, BUB.

Indice de los autores y sus respectivas obras, que existen en la biblioteca de Carmelitas Descalzos de San José, de Barcelona [tomo I], ms. 1360, BUB.

1977. Versió on line a: http://www.labo.net/briquet/ [data de consulta: 15/06/13]
12 Laboratoire de Médiévistique Occidentale de Paris, *Briquet, les Filigranes* on line : http://www.ksbm.oeaw.ac.at/_scripts/php/BR.php [data de consulta: 15/06/13].

Indice de los libros, por los nombres de los autores, de la Biblioteca de los Carmelitas Descalzos, de Barcelona, ms. 1361, BUB.

MIQUEL Rosell, Francisco, *Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, Madrid, Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1958-1969, 4 volums.

MATEU IBARS, Josefina, *Los manuscritos de los siglos X a XIV de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona*, Barcelona, s.n., 1969.

MATEU IBARS, Josefina; MATEU IBARS, M. Dolores, *Colectánea paleográfica de la Corona de Aragón: siglos IX-XVIII*, Barcelona, PUB, 1991, 2 volums.

Laboratoire de Médiévistique Occidentale de Paris, *Briquet, les Filigranes* on line : http://www.ksbm.oeaw.ac.at/_scripts/php/BR.php [data de consulta: 15/06/13].

MARTÍ GILABERT, Francisco, *La desamortización española*, Madrid, Rialp, 2003.

Notes:
Als ff. 34, 75, i 107, tots en pergamí, els falta un tros que no interfereix en el text. No és material deteriorat ja que es tracta d'un tall net i circular, sinó que es podria deure al fet que es van aprofitar les pells per als pergamins tant com va ser possible.

Visibles: les anotacions del copista per guiar al rubricador als ff. 1va, 4va, 8va, 131va, 193rb, 228 va, 268va i 276rb; marques de lector (manetes) per assenyalar un passatge d'interès als ff. 1va, 4va, 8va, 80rb i 103 va; i correccions de text als ff. 212rb, 222rb i 276va, aquestes dues últimes en color vermell.

A l'interior de la tapa anterior apareix el següent text, en lletra del segle XIX[13]:

> 21-2-18 (en llapis vermell)
> Flos Sanctorum en Catalá traduit de le | genda Sanctorum á Jacobo de Voragine. En | papel de algodon con un pliego en permagi^no^ | en cada cuaderno, 2 columnas. capitales coloridas y | muy rasgueadas letra del siglo 13° fol. n°2…16 [sic]

A la guarda II, en lletra diferent a l'anterior i possiblement del segle XVIII[14]:

> Aquesta obra es la mateixa que Jaume de Voragine | compongué en llatí ab lo titol Legenda Sanctorum [sic]

A l'*ex-libris* dels ff. 1r, 99r i 285v, un segell rectangular vertical en color blau situat al marge inferior, es llegeix:

> BIBLIOTECA PROVINCIAL UNIVERSITARIA DE BARCELONA

A diversos folis interiors, hi ha un altre *ex-libris*, un segell vermell rodó en què es llegeix:

> BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS BARCINONENSIS

Data:
Tot i que el text del manuscrit no conté cap data, el catàleg de sala, a partir del tipus de lletra, el data al segle XIV.

13 La lletra d'aquest text coincideix amb la lletra del ms. 1522, *Borrador de Inventario de los libros y demás, recogido de los Conventos de la Provincia de Barcelona, después de su supresión en 1835* i hauria estaria realitzat el 1835, d'acord amb la informació que proporciona Francisco Miquel Rosell a *Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, Madrid, Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1958-1969, tom IV, p. 19.
14 Per datar aquest text la referència ha estat la làmina 410, amb data de 1790, de Josefina Mateu Ibars; M. Dolores Mateu Ibars, *op.cit.*

Incipit i explicit:

El text comença al f. 1ra:

> Del p*ri*mer aueniment de Ih*es*u X*ri*st (rúbrica) | Tot lo temps daq*ue*sta present vida es deuesit en q*ua*tre partides, ço es en t*em*ps (...)

i acaba al f. 285vb:

(...) tu ajuts als teus cultiuados en la lur uelesa ab les teues orations | Ffinito libro sit la*us* gl*ori*a *christ*o | A.M.E.N.

****

Aquest ms. 713 de la BUB es troba al catàleg BITECA del repertori *PHILOBIBLON* amb el *texid:* BITECA 1984. El codi de refèrència (CNUM) del mateix repertori és 1455 BITECA manid 1900, sota el títol *Flos Sanctorum en català* de Jacobus de Voragine.